

JEZIK MEDIJEV KOT ODSEV DRUŽBENO-POLITIČNEGA IN JEZIKOVNOKULTURNEGA POLOŽAJA V NEKEM OBDOBJU¹

Povzetek. Namen prispevka je z analizo gradiva iz Dela 1945–2005 na primeru srbohrvatizmov pokazati, koliko je novinarski jezik odvisen do sočasnih družbeno-političnih razmer in jezikovnokulturnih prizadevanj. Na podlagi ugotovljenega porasta rabe srbohrvatizmov v obdobjih večjega političnega pritiska na slovenščino in hkrati njenega postopnega upada v obdobjih, ko pritisk vzbudi jezikovnokulturne reakcije, je kot nepravilna označena teza, da je predvsem jezik novinarjev odgovoren za povečevanje števila prevzetih jezikovnih elementov, ampak se nasprotno izpostavi dejstvo, da ta vrst pravzaprav zrcali sočasen družbeno-politični odnos v družbi do tujega jezika in njegovih govorcev ter jezikovnokulturna prizadevanja v zvezi z njim.

Ključni pojmi: jezik medijev, srbohrvatizmi, purizem, jezikovna kultura

Slovenski mediji so bili skoraj od svojega nastanka na udaru kritikov, da slabšajo jezik in vanj uvajajo veliko število besed, prevzetih iz drugih jezikov, predvsem najprej iz nemščine, nato iz srbohrvaščine in v zadnjem času iz angleščine.

Časniki nam rešujejo vprašanje slovenskega jezika v smislu starih ilircov, ki so želeli, naj bi se slovenščina polagoma opuščala in nadomestila s srbohrvaščino, slovenski jezik pa naj bi ostal samo še za ljudsko rabo. Niso si mislili stari ilirci, da bodo njih želje uresničevali časnikarji in da bodo dosegli mnogo tega, o čemer so oni sanjali. Časnikarski jezik je že opustil močne plasti slovenskega besednega zaklada, mnogo slovenskih oblik in skladijskih posebnosti. Vsako desetletje izgubimo nekaj

* Dr. Monika Kalin Golob, redna profesorica na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Alenka Jelovšek, dipl. slovenistka in novinarka, asistentka na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU.

¹ Izvirni znanstveni prispevek je nastal na podlagi diplomske naloge Srbohrvatizmi nekoč in danes: analiza tiska med letoma 1945 in 2005, ki je bila na Fakulteti za družbene vede nagrajena s Prešernovim priznanjem za leto 2009.

slovenskih besed in jih nadomestimo s srbohrvatskimi ali tistimi ruskimi in češkimi, ki si jih je izposodila srbohrvaščina (Breznik, 1933/1982: 133).

Posebej sporna se Brezniku vloga časnikov zdi zaradi njihovega močnega vpliva na druge zvrsti jezika: »Časnikarski jezik je, kakor vidimo, po svoji vrednosti najnižja, po svojem vplivu pa najmočnejša vrsta jezika. Boj proti njemu je brezpriden, vsi brusi in antibarbari ne ustavijo njegovega vpliva« (Breznik, 1933/1982: 136). Pri tem pa zanemari dejstvo, da časniki v resnici odražajo stanje v družbi, »da je jezik v časopisih nujno indikacija družbenega (in tudi jezikovnega) dogajanja« (Korošec, 1976: 13). Prvo se kaže v odnosu do tujega jezika in njegovih govorcev predvsem pri javnih osebah, katerih izjave prinašajo mediji, drugo pa v odnosu do lastnega jezika, ki se kaže v skrbi za njegovo samobitnost in pri nekaterih nosilcih jezikovne kulture tudi za njegovo čistost. Tako lahko rečemo, da na pojavljanje prevzetih besed v časopisih vpliva tudi stopnja javne razprave o tovrstnih jezikovnih vprašanjih.

Vloga srbohrvaščine v družbi, jezikovni vplivi na slovenščino in njihove posledice

803

Pri jezikih v stiku, kot so slovenščina in njej bližnji južnoslovanski jeziki,² vedno prihaja do medsebojnega vplivanja. Kadar pa ti jeziki sobivajo v skupni državi in ima eden od njih politično ali kulturno privilegiran položaj, je to vplivanje pretežno enostransko in kot odziv na to se v ostalih jezikih pojavi purizem, nazor, ki si prizadeva za čistost jezika, pri čemer čistost pomeni predvsem odsotnost tujih elementov. »Zato ni presenetljivo, da so tarče puristične dejavnosti pogosto identificirane s prav tisto kulturo, ki je dojeta, kot da ogroža nacionalno kulturo« (Thomas, 1991: 45). Takšno stanje lahko spremljamo tudi v slovenščini, kjer se je odnos do t. i. srbohrvatizmov spreminjal glede na politični vpliv govorcev srbohrvaščine. V času, ko so živeli še v državi, kjer je imela privilegiran položaj nemščina, je bil sorodni slovanski jezik dobrodošel vir bogatitve, ko pa je ta jezik z nastankom Kraljevine SHS prevzel dominantno vlogo v novi državi, je postalo

² Za njih se v tem besedilu uporablja krovni pojem srbohrvaščina, ki označuje nekaj obstoječo skupno jezikovno normo navedenih jezikov, ki pa je s propadom skupne države prenehala obstajati. V slovenščino so iz tega/teh jezika/-ov prišle številne izposojenke, pri katerih je natančen izvor brez etimološke analize večinoma težko določiti. Večina Slovencev, ki jezikoslovno slavistično oziroma srbohrvatistično niso izobraženi, ni sposobnih razločevati med govorico Hrvatov in govorico Srbov (Rotar, 1996: 32–33), zato so vse te izraze občutili preprosto kot srbohrvaške. Prav tako je težko ločevati med pravimi srbohrvatizmi in izposojenkami iz drugih slovanskih jezikov, ki so bili v slovenščino prevzete prek srbohrvaščine. Zato bodo v tem prispevku opredeljeni kar kot srbohrvatizmi.

izposojanje iz njega neželjeno, saj se je pojavila bojazen, da bo s prevelikim prevzemanjem besed slovenščina kot samostojni jezik izginila.

Tak položaj se je vsaj de facto ohranil tudi v povojni socialistični Jugoslaviji, kjer so bili vsi jeziki deklarativno enakopravni, v resnici pa je srbohrvaščina (predvsem njena srbska različica) ohranila privilegiran položaj, ki se je kazal tudi v javni rabi in posredno odmeval v jeziku medijev. V tem obdobju, iz katerega izvira analizirano gradivo, lahko spremljamo, kako se v novinarski rabi prevzetih besed odražajo politični razvoj ter puristična in širše jezikovnokulturna prizadevanja.

Analiza pojavljanja srbohrvatizmov v *Delu* med letoma 1945 in 2005

Za ugotavljanje vpliva srbohrvaščine na novinarska besedila v obdobju po drugi svetovni vojni je bilo analizirano gradivo med letoma 1945 in 2005 iz dnevnika *Delo* (oziroma do leta 1959 njegovega predhodnika *Slovenski poročevalec*), ki je kot osrednji slovenski dnevnik najbolj reprezentativen. Pregledanih je bilo šest zaporednih številk konec novembra vsakih deset let (1945–2005). Upoštevani so bili samo novinarski žanri (tako informativne kot interpretativne zvrsti), ne pa tudi oglasna in različna (pol)literarna besedila ter pisma bralcev. V posameznem obdobju je bilo vsako prevzeto jezikovno sredstvo³ izpisano samo enkrat, saj so nekatera v določenih obdobjih izrazito prevladovala nad slovenskimi ustreznici (ali pa te še sploh niso obstajale, npr. *dejavnik* za *činitelj*) in bi bilo gradivo ob izpisu vseh pojavitev preobsežno, pri primerjalni kvantitativni analizi pa ne bi dobili realne slike.

Glede na obliko jezikovne interference so izpisana jezikovna sredstva razdeljena na štiri skupine: najbolj značilno je prevzemanje na ravni besed in tovrstni leksikalni srbohrvatizmi so v tabeli označeni kot neenakozvočnice, da jih ločujemo od druge vrste izposojenk na ravni leksema, enakozvočnic, pri katerih gre za semantično prevzemanje, ki privede do širitve pomenov posameznih besed. To je mogoče, kadar obstajajo v jezikih podobne besede z različnim pomenom (ali z različno širokimi, samo delno prekrivnimi pomeni), pri čemer se izrazu v jeziku prejemniku pomen razširi še s tistim iz jezika dajalca. Upoštevani so še morfološki srbohrvatizmi, ki imajo v slovenščini enako osnovo kot v srbohrvaščini, obrazilo pa je drugačno (*okolnost*, *početek*, *proglasiti*, *težkoča*), ali ki tvorijo tvorjenko iz druge oblike – na

³ Pri tem niso bile upoštevane vse besede srbohrvaškega izvora, ker bi jih bilo zaradi močnega vpliva južnoslovanskih jezikov v obdobju naglega razvoja jezika v 2. polovici 19. stoletja preveč, ampak je bila kot merilo za vključitev določene besede izbrana njena zaznamovanost v vsaj enem od slovenskih normativnih priročnikov – upoštevani so bili *Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar*, *Slovar slovenskega knjižnega jezika* in *pravopisi* iz let 1935, 1950, 1962 in 2001.

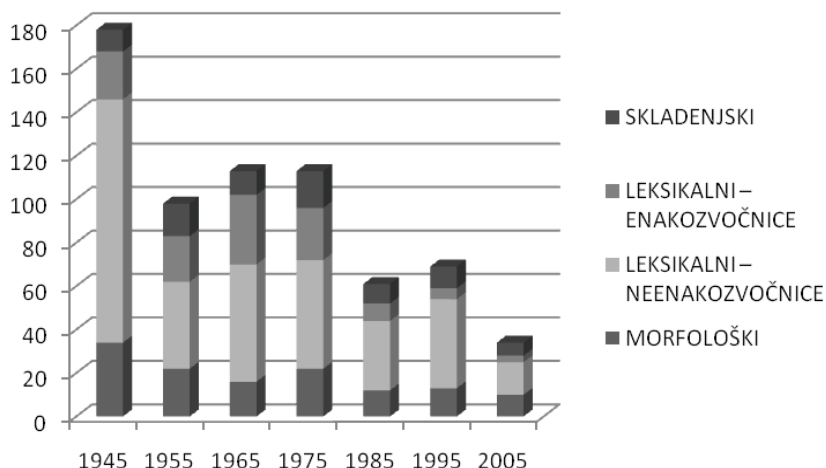
primer pri glagolih iz sedanjške osnove kot v hrvaščini, ne pa iz nedoločniške kot v slovenščini. Četrto skupino predstavljajo skladenjski kalki, katerih analiza je bila omejena na posamezne besedne zveze, vezave glagolov in samostalnikov s predlogi – tovrstne vplive lahko preverjamo v normativnih priročnikih – ter na določene skladenjske napake, ki so nastajale pod vplivi srbohrvaščine in na katere so opozarjali različni pisci jezikovnih koticikov.⁴

Število in delež prevzetih jezikovnih sredstev iz vseh štirih skupin v posameznih analiziranih letih sta predstavljena v spodnji tabeli in na grafu.

*Tabela 1: SKUPNO ŠTEVILO SRBOHRVATIZMOV
PO POSAMEZNIH RAVNINAH*

	1945	1955	1965	1975	1985	1995	2005
MORFOLOŠKI	34	22	16	22	12	13	10
LEKSIKALNI – NEENAKOZVOČNICE	112	40	54	50	32	41	15
LEKSIKALNI – ENAKOZVOČNICE	22	21	32	24	8	5	3
SKLADENJSKI	10	15	11	17	9	10	6
SKUPAJ	178	98	112	113	61	69	33

*Graf 2: SKUPNO ŠTEVILO SRBOHRVATIZMOV PO POSAMEZNIH
RAVNINAH*

⁴ Jezikovni koticiki za analizo do leta 1995 so bili izbrani na podlagi izčrpnega popisa in tematskega opisa v Kalin Golob (1996), po letu 1995 pa s pomočjo sistema Cobiss.

Na grafu se jasno pokaže načelna tendenca upadanja rabe srbohrvatizmov v obravnavanem času, ki ga lahko razdelimo na tri podobdobja, znotraj katerih pa se pojavijo rahla odstopanja navzgor: prvo obdobje je okoli leta 1945, ko se je vzpostavljala nova država in družbena ureditev, novinarsko delo pa so prevzeli številni pomanjkljivo (jezikovno) izobraženi novinarji. V tem obdobju je bilo število srbohrvatizmov najvišje. Sledil je strm padec, verjetno povezan z normaliziranjem razmer. Naslednja tri desetletja je število prevzetih besed spet naraščalo, saj je to obdobje zaznamovala postopna krepitev unitarističnega pritiska na politični ravni kljub deklarativni enakopravnosti jezikov. Ta je konec 70. let sprožila odločno reakcijo v podporo slovenščini, ki je povzročila nov prelom in ponoven občuten padec števila srbohrvatizmov v tretjem obdobju – od osemdesetih let do danes. Presenetljiv je le nov delni dvig leta 1995 – v prvem obravnavanem letu po osamosvojitvi države, ko je pritisk srbohrvaščine na slovenščino skoraj povsem izginil.

Prvo in drugo obdobje: postopno določanje vloge srbohrvatizmov v sodobni slovenščini

Takoj po vojni so se z uveljavitvijo novih, večinoma slabše izobraženih novinarjev in naglimi političnimi in družbenimi spremembami v jeziku pojavili številni srbohrvatizmi. Srbohrvaščina je bila namreč jezik poslovanja v zveznih organih in ustanovah, razpravljanja v zveznem parlamentu in zvezne vojaške uprave; v njej sta potekala poveljevanje in pouk v vojski, tako da je močno vplivala na govor mladih moških. Takoj po vojni je bilo v tem jeziku tudi veliko priročnikov za srednje šole. Od začetka je zasedala tudi nekatera medijska področja, saj je bil do leta 1967 skupni televizijski dnevnik za vso državo v srbohrvaščini. Poleg tega se večina novih nosilcev političnih in upravnih funkcij, ki je prišla na položaj zaradi zamenjave sistema, ni imela priložnosti jezikovno izobraževati v rednem strnjemem, več let trajajočem učnem procesu (Toporišič, 1971: 25) in je bila bolj odprta srbohrvaškemu vplivom, kar je zaradi povzemanja njihovih izjav posledično vplivalo tudi na novinarski jezik, sploh zato, ker so bila prva leta po vojni posvečena gradnji domovine in so bila jezikovna vprašanja v ozadju. »Ko smo v prvih povojnih letih in pozneje širili razpoloženja bratstva in enotnosti in skrbeli za vzgojo v socialističnem patriotizmu, nismo poudarjali, da smo pri vseh teh dobrih težnjah tudi Slovenci ali predvsem Slovenci« (Pogorelec, 1969: 18).

Med prevzetimi besedami in besednimi zvezami so v tem obdobju opazno prevladovale leksikalne neenakozvočnice (npr. *baš*, *baviti se*, *bivši*, *bodočnost*, *doprinesti*, *odgoditi*), torej najbolj osnovna in opazna oblika prevzemanja. S prvimi jezikovnokulturnimi in tudi pravimi purističnimi prizadevanji, ki so spremljala izdajo *Slovenskega pravopisa 1950* (ki so ga kritizirali zaradi relativne odprtosti do srbohrvaških izposojenk) in pri katerih

sta bila v ospredju Anton Bajec⁵ in Božo Vodušek⁶, jih je bilo precej že takoj izločenih iz jezika, tako da se je njihovo število do leta 1955 v gradivu prepolovilo. Povečal pa se je delež na novo prevzetih izrazov, večinoma povezanih z novo družbeno stvarnostjo. Med njimi je tudi precej mednarodnih izposojenk (*grupa, grupacija*), pri katerih je bila srbohrvaščina verjetno posrednica. Postopoma se je povečeval tudi delež morfoloških, skladenjskih in semantičnih srbohrvatizmov (enakozvočnic), kar kaže povečevanje vpliva na celoten jezikovni sistem, ne samo na besedišče.

Šestdeseta leta je na jezikovnokulturnem področju zaznamoval boj med puristi in t. i. protipuristi, zagovorniki češke jezikovnokulturne teorije, ki besed ne presoja na podlagi njihovega izvora, ampak njihove funkcije v jeziku. Leta 1965 je namreč začel v *Delu* jezikovne koticke z naslovom Slovenščina zdaj objavljati Janez Gradišnik. V njih je poleg koristnega opozarjanja na vplive srbohrvaščine na skladenjski ravni (npr. na napačno rabo namernega odvisnika, neslovenske vezave) in na zamenjavo že obstoječih slovenskih besed s srbohrvaškimi (npr. *vežba* za *vajo*) zavračal tudi besede, ki so dobile poseben pomen (npr. *ostali : drugi*) ali ki jih slovenščina pred tem sploh ni imela in ki so torej zapolnjevale poimenovalno praznino (npr. *zaskrbljujoč*, ki ga nadomešča z opisno zvezo ki nas skrbi).

Kot odziv na njegov purizem so začeli mladi, funkcionalistično usmerjeni jezikoslovci Tomo Korošec, Ada Muha, Viktor Majdič in France Novak v *Gospodarskem vestniku* leta 1967 pisati jezikovne prispevke Slovenščina v gospodarstvu (dva prispevka je napisal še Boris Urbančič). Kljub takšnemu naslovu so se v njih večinoma zavzemali za drugačen pogled na jezik, ki bi upošteval funkcije, ki jih ta opravlja v družbi, in v skladu s tem za nepurističen odnos do tistih izposojenk, ki so v jeziku že dobile določeno vlogo.⁷ Poudarjali so, da je treba ločiti politično vprašanje položaja slovenščine v Jugoslaviji od jezikovnega vprašanja usposabljanja slovenščine za njene naloge.

Še tako dobronamerno obravnavanje teh jezikovnih vprašanj z narodnoobrambnih ali celo nacionalističnih pozicij, kar je že nekaj časa spet moda, pa prinaša jeziku več škode kakor koristi in ustvarja vrhu tega

⁵ *Rast slovenskega knjižnega jezika, 1951, Slovanske izposojenke, 1957, Pred novo izdajo SP, 1958, O purizmu in puristih, 1960, Pred izidom novega pravopisa, 1961.*

⁶ *O slovenskem pravopisu in o jezikovnih načelih, 1951.*

⁷ *Ta njihov pogled ne prinaša kaj bistveno novega, saj se je za to že 10 let pred tem zavzemal Bajec v predstavitvi svojih stališč do obravnave prevzetih besed v pravopisu:*

Tistim, ki jih obsoja, naj brezobzirno prilepi križec! Kar jih je takih, ki zanje nimamo ali nimamo več domačega izraza, naj dobe vse državljske pravice brez kakršnegakoli znamenja! Tiste že močno udomačene, ki so sicer brez potrebe vdrle v knjižni jezik in danes izrivajo še živo domačinko (morda s pomensko različico), naj sicer obdrži brez prepovedi, vendar pa z opozorilom, da v določeni vrsti jezika zasluži domačinka prednost! (Bajec, 1957: 151)

Novo pa je dosledno teoretično izhodišče, ki mu botruje.

nezdravo psihozo. Ta moda, ki jo širijo večinoma lingvistično neizobraženi ali polizobraženi ljudje, ima svoj izvor v znanstveno nevezdržni konceptiji puristični konceptiji jezika (Urbančič, 1967: 4).

S svojimi prispevki so funkcionalisti do srede 70. let uspešno uveljavili svoje poglede na jezik, kar se kaže tudi v enem od temeljnih jezikovnih priročnikov, *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, ki je začel izhajati leta 1970.⁸ Z uveljavitvijo tega nazora so tisti srbohrvatizmi, ki so bili nosilci posebnega pomenskega odtenka, v naslednjem obdobju dobili domovinsko pravico v slovenščini, vendar so zaradi vpliva purizma – ki je bil sicer pregan iz uradnega jezikoslovja, še naprej pa je živel v poljudnih koticah in ohranil precejšen vpliv na rabo jezika – še vedno ostajali na seznamih prepovedanih besed lektorjev, ki so se pri časopisih začeli pojavljati ravno v tem času. Vendar gradivo kaže, da je bil v tem obdobju vpliv puristov na pisanje novinarjev majhen. Delno zaradi delovanja protipuristov, delno pa zaradi okrepitve političnega in jezikovnega pritiska se je namreč število srbohrvatizmov leta 1965 v primerjavi z letom 1955 povečalo in leta 1975 doseglo drugi vrhunec (po letu 1945).

Tretje obdobje: odstranitev srbohrvatizmov ali njihova dokončna vključitev v sistem jezika

Z vedno hujšim pritiskom srbohrvaščine, ki ni samo vplivala na slovenščino, ampak jo je poskušala tudi izrinjati iz ustavno zagotovljenih govornih položajev, se je konec 70. in v 80. letih okrepila jezikovnokulturna dejavnost: po eni strani si je gibanje pod naslovom Slovenščina v javnosti in kot njegov rezultat Jezikovno razsodišče prizadevalo za okrepitev javne vloge slovenščine, po drugi strani pa je bila to zlata doba koticarskih prizadevanj: Modrovih v *Nedeljskem dnevniku*,⁹ Kmeclovih v *Dnevniku*,¹⁰ Toporišičevih v *Naših razgledih*¹¹ ter Gradišnikovih, Toporišičevih in Gjurinovih v *7D*.¹²

⁸ SSKJ je glede slovanskih izposojenk v veliki meri upošteval že omenjena Bajčeva načela.

Ker je ta slovar informativno-normativen in sega zaradi klasikov tudi nazaj v 19. stoletje, je razumljivo, da je zajel večje število slovanskih izposojenk, vendar jim je s posebnimi oznakami (kvalifikatorji) določil mesto, ki ga imajo v današnji knjižni slovenščini, in vzpostavil njihov odnos do domačih pomenskih ustreznih; ta razmerja se pokažejo v primerjavi parov, kot so npr. navada – običaj, brati – čitati, dejavnik – činitelj, zahod – zapad. Večina drugoslovanskega besedja se je zbrala okrog oznak knjižno, starinsko, zastarelo, kar samo potrjuje ugotovitev o reslovenizaciji slovenščine (Jakopin, 1992: 96).

⁹ *Jezikovni koticček, 1969–2005.*

¹⁰ *Napake slovenskega pisanja, 1978–1979.*

¹¹ *Pogovori o jeziku, 1979.*

¹² *Gradišnik, Slovenščina za vsakdanjo rabo, 1979–1985; Toporišičevi prispevki so izšli v knjižni obliki pod naslovom Jezikovni pogovori iz Sedem dni, 2007, že pred njimi tudi Gjurinovi Slovenščina zdaj!, 1991.*

Vse skupaj je povzročilo nov opazen upad rabe srbohrvatizmov v letu 1985. Kar se tiče posameznih ravnin vpliva, je v tem letu opazna nova tendenca upadanja rabe enakozvočnic, kar lahko pripišemo opozarjanju nanje v jezikovnih kottičkih in izidu SSKJ, ki jih je z obširnimi ponazorilnim gradivom opredelil natančneje kot Slovenska pravopisa 1950 in 1962.

Z osamosvojitvijo Slovenije je politični vpliv srbohrvaščine tako rekoč čez noč prenehal, saj je slovenščina pridobila tudi vse tiste funkcije, ki jih je prej zasedala srbohrvaščina, konec pa je bilo tudi njenega močnega vpliva prek političnih poročil iz Beograda in tiskovne agencije Tanjug. Kmalu se je zmanjšal tudi vpliv prek televizije in pogrošne literature (stripov). Zaradi tega je dotok novih besed skoraj povsem prenehal, zmanjšal pa se je tudi njen skladenjski in oblikoslovni vpliv na slovenščino. A ker v nasprotju z letom 1945 politični prelom ni pomenil tudi drastične zamenjave piscev novinarskih besedil, so nekateri vplivi na jezikovni ravni, ki so se že precej trdno usidrali v zavesti piscev, ostajali. Še naprej so bile problematične nekatere enakozvočnice, ki so v času skupne države v tolikšni meri načele semantični sistem, da se je negotovost v njihovi rabi ohranjala tudi po koncu vpliva izvirnega jezika (npr. *prilika, zatajiti*), in še nekatere izposojenke, ki so se uveljavile, čeprav je obstajal primeren domači izraz (*često, dopadljiv, inačica, inozemstvo* itd.), vendar jih je v primerjavi s prejšnjimi obdobji malo. Proti tem so bili usmerjeni tudi novejši kottički, ki pa jih je v primerjavi s prejšnjimi obdobji bistveno manj – morda tudi zato, ker je občutek ogroženosti jezika v lastni državi precej šibkejši – in v katerih je mesto sovražnika številka ena zavzela angleščina.¹³

Ta sprostitvev odnosa do srbohrvatizmov se kaže tudi v gradivu iz leta 1995, kjer lahko v primerjavi z letom 1985 opazimo celo dvig števila srbohrvatizmov. Spet se je povečal delež izposojenih neenakozvočnic, ki jih lahko avtorji zdaj, ko niso več dojete kot grožnja slovenščini, uporabljajo za doseganje stilnih učinkov. Še bolj opazno je to v gradivu iz leta 2005 (*okinčati, potankost, umotvor*).

Če stanje v gradivu iz leta 2005 primerjamo s sodobnim stanjem, kot nam ga kaže korpus Fidaplus, lahko vidimo, da so bili do novega tisočletja iz slovenščine odstranjeni skoraj vsi srbohrvatizmi razen tistih, ki so pridobili poseben pomenski odtenek in si tako zagotovili mesto v sistemu slovenskega jezika (npr. *proučiti, bodoči, borba* in njene izpeljanke).¹⁴ K temu

¹³ Janez Dular, *Slovenščina zdaj, Slovenec, 1993–1994*; Janez Gradišnik, *Slovenščina zdaj, Slovenec, 1994–1996*; Janez Gradišnik, *Za boljši jezik, Družina, 1999–2004*; kottički avtoric v *Pravni praksi od leta 1999 do danes so večinoma natisnjeni v knjižnih oblikah: Monika Kalin Golob, Jezikovne reže, 2001, Jezikovne reže 2, 2003, Tina Verovnik: Jezikovni obronki, 2005, Nataša Logar Berginc, Kottički pravnega jezika, 2009.*

¹⁴ Kljub temu korpus kaže, da v večini primerov prevladujejo slovenske ustreznice, kar kaže, da je purizem med lektorji še vedno živ. Izjema je izraz *kolajna*, ki je rabljen pogosteje kot slovenska ustreznica *medalja*, čeprav jo pravopis priporoča kot nadrejeno sopomenko.

je pripomogel tudi *Slovenski pravopis 2001*, ki je v primerjavi s prejšnjimi pravopisi zaostрил normo pri obravnavi izposojenk, hkrati pa s ponazorilnim gradivom opozoril tudi na številne semantične in skladenske kalke.

Kljub temu je stari strah pred srbohrvatizmi še danes živ predvsem pri lektorjih, kar kažejo številni lektorski sezname, na katerih prepovedujejo tudi izposojenke, ki so bile prevzete zaradi potrebe po intelektualizaciji jezika (Kalin Golob, 2008: 27), saj so prevzele abstraktnejši pomen, medtem ko je domača beseda obdržala konkretnejšega (*prekiniti* : *pretrgati*, *skriven* : *tajen*). Nekateri srbohrvatizmi pa se v jeziku ohranjajo tudi zaradi svoje zaznamovanosti, saj dajejo neizkušenim govorcem vtis večje knjižnosti (npr. *v kolikor*), ali pa ostajajo v nižjih socialnih zvrsteh (*baš*, *itak*) (Kalin Golob, 2001: 90-91).

Tako je z osamosvojitvijo Slovenije stoletni boj proti prevzetim besedam iz srbohrvaščine dosegel skoraj popoln uspeh, saj jih je večino uspešno pregnal iz knjižnega jezika, tiste, ki so v njem ostale, pa ne ogrožajo več njegove samobitnosti. Mlajše generacije, ki ne govorijo več srbohrvaščine, jih bodo bodisi sprejele kot čisto slovenske besede ali pa jih bodo prenehale uporabljati in bodo tako po naravni poti odmrle.

Zaključek

S primerjavo družbenopolitičnega in jezikovnokulturnega dogajanja v analiziranem obdobju s pojavljanjem iz srbohrvaščine prevzetih besed v časniku *Delo* lahko torej potrdimo, da je jezikovna podoba novinarskega jezika močno odvisna od sočasnega družbenega in političnega položaja, zato lahko splošno trditev, ki se pojavlja še danes, da so časopisi in drugi mediji glavni krivci za slabo stanje slovenščine, označimo za napačno. Zaradi njihovega močnega vpliva na ostale zvrsti jezika pa je treba veliko pozornosti posvetiti izobraževanju novinarjev kot poklicnih uporabnikov knjižnega jezika in ustrezni jezikovni politiki, ki jo lahko na podlagi zgornjih ugotovitev označimo kot pomembno usmerjevalko jezikovnega stanja v medijih.

LITERATURA

- Bajec, Anton (1957): Slovanske izposojenke. *Jezik in slovstvo* 2 (4): 145–151.
- Breznik, Anton (1933/1982): *Jezikoslovne razprave*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Jakopin, Franc (1992): Slovanske izposojenke v slovenskem knjižnem jeziku: V 19. stoletju in danes. V Martina Orožen in Mateja Hočevar (ur.), *Slovenski jezik v stiku s slovanskimi in neslovanskimi jeziki in književnostmi*, 86–89. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Kalin Golob, Monika (1996): *Jezikovna kultura in jezikovni koticiki*. Ljubljana: Jutro.
- (2001): *Jezikovne reže*. Ljubljana: GV Revije, Pravna praksa.
- (2008): *Jezikovnokulturni pristop h knjižni slovenščini*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Korošec, Tomo (1976): *Poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila: Doktorska disertacija*. Ljubljana: [T. Korošec].
- Pogorelec, Breda (1969): Pogovori o vsakdanjem slovenskem knjižnem jeziku. *Delo* 11 (2): 18.
- Rotar, Janez (1996). *Slovenščina in slovenstvo: Pojavi, izkušnje, pogledi*. Maribor: Obzorja.
- Thomas, George (1991). *Linguistic Purism*. London, New York: Longman.
- Toporišič, Jože (1971): *Slovenski knjižni jezik 4*. Maribor: Obzorja.
- Urbančič, Boris (1967): Slovenščina v gospodarstvu. *Gospodarski vestnik* 16 (9, 21): 4.

VIRI

- Fidaphus*. Dostopno prek <http://www.fidaphus.net>, 9. december 2009.
- Delo*. 1965. Št. 318–323.
- 1975. Št. 273, 275–278, 280.
- 1985. Št. 272–277.
- 1995. Št. 272–277.
- 2005. Št. 272–277.
- Slovenski poročevalec*. 1945. Št. 188–193.
- 1955. Št. 272–277.